

Labuda, Gerard

"Polityczne plany Konrada I księcia mazowieckiego", Bronisław Włodarski, "Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu" R. 76, 1971 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2-3, 459-460

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bronisław Włodarski, *Polityczne plany Konrada I księcia mazowieckiego*, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 76, z. 1, Toruń 1971, ss. 63, 1 nb.

Od dawna już myśl twórcza prof. Bronisława Włodarskiego krąży wokół monografii panowania księcia mazowieckiego Konrada, a także Leszka Białego. Jest on dziś niewątpliwie najlepszym znawcą okresu dziejów objętych panowaniem obu tych władców. Swój cykl studiów nad tą fazą dziejów polskich rozpoczął rozprawą pt. *Polityka ruska Leszka Białego* (1925); ważnym etapem było studium pt. *Rola Konrada mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich* (1936); kierunek północny ówczesnej polityki książąt mazowieckich zanalizował w rozprawie pt. *Rywalizacja o ziemie pruskie w połowie XIII wieku* (1958); poza tym należy tutaj wymienić kilka artykułów bardziej szczegółowych, poświęconych problemowi jaćwięskiemu w stosunkach polsko-ruskich (1959), aliansowi rusko-mazowieckiemu z drugiej połowy XIII wieku itd. Swoistym podsumowaniem tych badań była niedawno ogłoszona monografia o stosunkach polsko-ruskich w okresie dzielnicowym (1970).

Jednym z fragmentów rysującej się przed nami monografii o panowaniu Konrada mazowieckiego jest wymieniona w nagłówku praca. Autor analizuje w niej nie tyle plany, co realizację polityczne księcia Konrada od chwili objęcia przezeń księstwa mazowiecka-kujawskiego w roku 1199 aż do śmierci w roku 1247. Została ona napisana niejako jednym tchem, bez dokonania periodyzacji i bez wprowadzenia rozdziałów. W rezultacie nie zarysowały się nam etapy tej polityki, jak też zabrakło podsumowania jej osiągnięć. Jest to więc niejako jeden rozdział większej całości. W obecnej swej postaci rozprawa Włodarskiego nawiązuje do głośnych *Studiów do dziejów wieku XIII-go w pierwszej jego połowie* Stanisława Zachorowskiego, ogłoszonych pośmiertnie przez J. Fijałka (1921). Jak wiadomo, S. Zachorowski zajął się w swoich *Studiach* książętami małopolskimi (Leszek Biały) i wielkopolskimi (Władysław Łaskonogi, Władysław Odonic, Przemysł i Bolesław Pobożny), tudzież sprawą pruską w okresie sprowadzenia Krzyżaków do Polski. Toteż rozprawa B. Włodarskiego, uwytklająca rolę Konrada mazowieckiego, stanowi ważne uzupełnienie tamtych do dziś jeszcze nie przestarzałych studiów.

W dotychczasowych badaniach B. Włodarski zwracał uwagę głównie na ruską politykę Konrada; obecnie zajął się północnym jej odcinkiem, który ściślej określa jako „program pruski”. Dla książąt polskich nie było to zagadnienie nowe; ich aktywność na tym odcinku sięgała czasów Bolesława Chrobrego, Bolesława Krzywoustego i Kazimierza Sprawiedliwego. W okresie panowania Konrada pojawił się w stosunkach polsko-ruskich element nowy — misja pruska, podjęta około 1205 roku przez cystersów z Łekna. Z misji wyłoniły się wyprawy krzyżowe do Prus, a z nich z kolei silne zaognienie stosunków polsko-pruskich, a w szczególności mazowiecko-pruskich, których rezultatem było sprowadzenie na pogranicze pruskie dwu zakonów rycerskich: krzyżackiego i dobryńskiego. Fakty związane z tymi wydarzeniami wielokrotnie już analizowano; znane są też kontrowersje i odmienne punkty widzenia, jakie na tym tle powstały w historiografii polskiej i niemieckiej. B. Włodarski zestawia osiągnięte dotąd wyniki, wydobywając przede wszystkim rolę księcia Konrada. Nie jest to podsumowanie mechaniczne, lecz idące metodą wytyczoną już przez S. Zachorowskiego, podsumowanie analityczne, odwołujące się zarówno do literatury przedmiotu, jak i bezpośrednio do źródeł. Wytrawny badacz, nie wdając się w dyskusję, przedstawia za każdym razem swój własny sąd, do którego następnymi badaczami będą musieli się ustosunkować.

Od roku 1227, daty śmierci starszego brata Leszka, myśl polityczna Konrada

coraz silniej zwraca się na południe. Jej celem jest opanowanie tronu krakowskiego. Równocześnie we własnym księstwie Konrada następuje nieuchronny proces dezintegracji, związany z dorastaniem synów Kazimierza, Bolesława i Siemowita, którzy zaczynają dążyć do pozyskania własnych dzielnic. Najcenniejszą częścią rozprawy B. Włodarskiego jest analiza, tym razem już przeważnie samodzielna (dotychczasowa literatura niewiele na tym polu działała), owego przejścia od „planu północnego” do „planu południowego” (s. 47). Są to lata 1227—1243. Ostatnim epizodem „planu północnego” była bitwa pod Suchodolem (25 V 1243), która ostatecznie przekreśliła dążenia Konrada do opanowania Małopolski. Rekonstrukcja wydarzeń w wymienionym okresie obejmuje sprawy dotyczące całej Polski.

Miłośnicy dziejów polskiego rozbitcia dzielnicowego będą równie chętnie sięgali do pracy B. Włodarskiego, jak dotąd do *Studiów* S. Zachorowskiego.

Gerard Labuda

Karol G ó r s k i, *L'Ordine teutonico. Alle origine dello prussiano*, Torino 1971, ss. XVI, 287, 6 wkładek ilustr., 1 tab. genealogiczna.

Centona na europejskim rynku wydawniczym oficyna włoska Giulio Einaudi wydała książkę wybitnego uczonego polskiego, Karola Górskiego, pt. *Zakon krzyżacki. U początków państwa pruskiego*. Fakt ten zasługuje na szczególne podkreślenie, gdyż jest to pierwsza, tak obszerna, praca polskiego historyka o dziejach Zakonu, która została wydrukowana przez zagraniczny dom wydawniczy. Dotychczas czytelnik nie znający języka polskiego dla uzyskania informacji o Zakonie zmuszony był sięgać do obfitej, aczkolwiek nie zawsze obiektywnej, literatury niemieckiej. Praca ta stanowić może początek w przełamaniu monopolu historiografii niemieckiej dotyczącego informowania czytelnika krajów zachodnich o znaczeniu i roli Krzyżaków, zwłaszcza o przeszłości Europy środkowowschodniej.

Karol Górski jest autorem pierwszej, ze stanowiska polskiego, gruntownej syntetycznej państwa krzyżackiego w Prusach, od której ukazania się drukiem minęło jednak ponad ćwierć wieku¹. Niniejsza książka nie jest po prostu przetłumaczeniem tamtej, od napisania której nastąpił przecież ogromny postęp w zakresie znajomości źródeł do dziejów Zakonu i ich interpretacji, do czego w niemalym stopniu przyczynił się sam autor. Ogólnie należy zauważyć, że w omawianej pracy widać nie tylko dbałość o szczegóły, o każdy fakt i zdarzenie historyczne, które są starannie dobrane i wyważone, ale również szeroki rozmach i oddech ukazane w przemianach państwa krzyżackiego na tle ogólniejszych procesów zachodzących w całej Europie. W ten sposób napisana synteza, głęboko przemyślana, mogła wyjść tylko spod pióra autora, który spędził ponad 40 lat intensywnej pracy badawczej nad historią Zakonu. Nie znaczy to, że książka jest pozbawiona solidnego bagażu erudycyjnego, wręcz przeciwnie, zawiera ona bogaty materiał faktograficzny niezbędny w niej ze względu na adresata.

Omawianą pracę poprzedza krótka przedmowa i kilkunastonicowe wprowadzenie, w którym naświetlono możliwości i sposoby badania dziejów Zakonu. Właściwa jej treść ujęta jest w pięciu rozdziałach, mianowicie: 1. *Zakon krzyżacki nad brzegiem Morza Śródziemnego i Bałtyku*; 2. *Państwo wielkiego mistrza w Prusach*; 3. *Zakon przeciw unii polsko-litewskiej*; 4. *Walka o wolność*; 5. *Upadek i sekularyzacja*, oraz w epilogu, obejmującym dwa mniejsze rozdziałiki: 1. *Koniec Zakonu w Inflantach* i 2. *Gałęz Zakonu krzyżackiego w Rzeszy*. Każdy rozdział dzieli się z kolei na podrozdziały w liczbie od 11 do 15. Konstrukcja całej pracy jest jasna i przejrzysta. Rzeczą zbędną byłoby tu szczegółowe omawianie treści wszystkich rozdziałów, ale warto przynajmniej wymienić tytuły podrozdziałów jednego z rozdziałów, na przykład piątego: 1. *Narodziny wolności*; 2. *Kryzys Zakonu w Prusach*; 3. *Związek stanów pruskich*; 4. *Polityka pokojowa Konrada von Erlichshausen*; 5. *Akty terroru i represji*; 6. *Interwencja biskupów i ostatnie lata Konrada von Erlichshausen*; 7. *Pierwsze lata rządów Ludwika von Erlichshausen*; 8. *Przygotowania do procesu*; 9. *Proces cesarski*

¹ K. G ó r s k i, *Państwo krzyżackie w Prusach*, Gdańsk—Bydgoszcz 1946.